

Studentöverliggare i Uppsala

Av ÅKE PONTÉN

Omkring sekelskiftet var det ej ovanligt att en jurist låg vid universitetet tio år eller mera innan han tog juris utriusque kandidaten eller »hovrätten». Många medicinare idkade sina studier efter principen »sakta i backarna» och det hände att en licentiatexamen kunde ta tjugo år. Teologerna började kanske sin uppsalavistelse med de bästa föresatser att snart komma ut som präster, men så fångades deras intresse av kamratlivet eller av något filosofiskt ämne. Ibland blev det ingen prästexamen, men en del återvände till hembygden och blevo där betrodda män. En sådan västgöte fick med tiden hedersnamnet »borgmästaren i Friggeråker». Filosoferna hade så många ämnen att välja på. Det hörde till tidens anda, att studenten skulle känna sig för och gå på olika professorers föreläsningar. Hade han då icke tillräcklig kraft att koncentrera sig på något ämne efter rimlig tid, förlängdes hans studietid avsevärt. Han tenderade till att bli en överliggare, innan han kunde slita sig ur Alma Maters famn. Icke så få studenter fastnade tidvis som kollegiegivare. Den student, som tillräckligt länge utövat denna färdighet, kallade sig ofta privatlärare, en beteckning som kunde införas i studentkatalogen. En mycket skicklig kollegiegivare i civilrätt måste till slut för att själv få läsa och ta examen flytta över till Lund.

Genom dessa utflykter till andra ämnen eller till kollegiegivning förvärvade studenten en allmän bildning eller en psykologisk förmåga, som blev av stor betydelse för hans framtida verksamhet och trivsel i samhällslivet. Ofta förde studenten därigenom med

sig från sin studenttid något intresse, som han sedan odlade som en hobby. Detta gav avkoppling och hjälpte honom att bättre fylla sin huvudsakliga livsuppgift. Tidens strömningar följde studenten med uppmärksamhet, och de många allmänna diskussionerna saknade icke temperamentsfulla inlägg av både unga och gamla studenter. Men helt visst ägde det mesta tankeutbytet rum i de många matlagen, i de enkla, men trivsamma studentlyorna, på nationslokalerna samt inte minst på de speciella studenttillhållen. Här utvecklade studenterna sina umgängestalanger. Kvickheten och galghumorn vunno här uppskattning. Kamratskapet odlades. Under diskussionerna kunde studenten knappast undgå att få en hel del kunskaper, som lågo utanför hans egentliga studieområde. Studenten hade icke tanke på jäkt och brådska, en inställning som han förde med sig ut i livet och som bidrog till att göra honom till en lycklig och angenäm medmänniska.

Det mest anlitade studenttillhålllet var schweizeriet »Taddis», inrymt i de av Lundequistska bokhandeln nu disponerade lokalerna i hörnet av Drottninggatan och Östra Ågatan (bild 1). Särskilt vid de tillfällen, då opinionsyttringar väntades från studenterna, försökte man först komma in på »Taddis». Den besökande möttes då av tamburmajoren, herr Carlsson, som utan något som helst märke väl förvarade och med lätthet tog fram och återlämnade anförtrodda klädespersedlar. Gluntarnas och juvenalernas traditioner levde kvar på »Taddis», där O. D-isterna voro stamkunder. Gästerna bidrogo därför då och då med sång och musik. Vanligtvis samlades studenterna omkring en flaska punsch. Källarmästarens egen punschbrygd betalades med 1 krona per halva, men beställde man in en halva »Carlshamns» eller »Flaggpunsch» fick man punga ut med en 25-öring till. I ett schweizeri skulle egentligen icke serveras någon lagad mat, men på »Taddis» kunde man få kaffefrukost samt på kvällen den s. k. tillställningen — en fullständig sexa med ett för våra dagar ovanligt rikligt smörgåsbord samt varmrätt och en glaskaraffin med brännvin, allt serverat på en stor bricka och till det facila priset av 75 öre. För de slutna sällskapen tog herr Höglund emot beställningar på middagar eller sexor en trappa upp i »Paradiset» eller »Himmelriket».

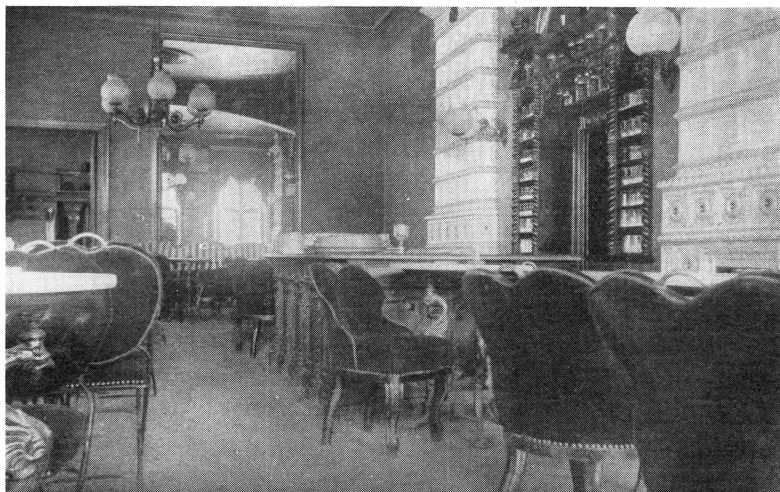

Bild 1. Interiör av »Taddis» omkring sekelskiftet. Uppsala universitetsbiblioteks samlingar.

Phoenix, som icke var en lika utpräglad studentkrog som »Taddis», annonserar i 1891 års studentkatalog så: »Restaurant Phoenix rekommenderar sitt Schweizeri och sin matsal. Festvåning för större sällskap. Flera enskilda rum med piano, Fyrstorg 8, Rikstel. 51, Allm. Tel. 51». Till matsalen funno många studenter vägen. Fröken Pettersson lämnade kredit för många års måltidsinackordering. Sedan studenten tagit sin examen och blivit man i staten eller fått annan avlönad sysselsättning, fick den välvilliga kreditgivaren i regel tillbaka sina pengar med ränta och rörande tacksamhetsskrivelser. I »Pinan» — ett rum inåt gården innanför matsalen — iskänktes »avec», vid vilken mången livsfråga diskuterades. Festvåningen besöktes flitigt av mångahanda sällskap. Juvenalerna trivdes gott här, men även det exklusiva damsällskapet »Concordia» brukade där sammanträda. Fröken Pettersson hade till hjälp på den hemtrevliga krogen fröken Lisa, som sedan Phoenix lagts ned blev garderobiär på »Carolina», men nu är även hon borta.

Ingen av de ovan antydda långliggarna vid universitetet förtjänar beteckningen studentöverliggare. Då »Tord Bonde» i sin år 1885 utgivna bok »Våra överliggare» liknar detta slags original vid ett gammalt ur, som går och går utan att någonsin komma ur fläcken stämmer denna karakteristik in på studentöverliggaren. Likaledes kan man på nästan alla av dem tillämpa minnestecknarens ord om ärkebiskop Reuterdahl: »Han hade aldrig varit ung, men därför blev han aldrig heller gammal.» Ett annat väsentligt kännetecken för studentöverliggaren finner jag, liksom »Tord Bonde», vara en viss liten egenhet — ett specialintresse — som stundom utvecklar sig till lidelse. Kring denna kärna bygger överliggaren sig en egen liten värld, som visserligen genom åren icke undergår stora förändringar, men som dock bidrager till att göra honom allt mera otillgänglig och likgiltig för allt som lever och rör sig utom denna hans självskapade mikrokosmos. Även om man såsom »Tord Bonde» kan tala om överliggare inom alla samhällsgrupper, synes till studentöverliggare endast böra föras en studerande, som stannar vid det akademiska lärosätet hela sin levnad samt antingen icke tar någon examen eller avlägger en examen — dock ej slutexamen — men icke använder sina kunskaper i förvärvssyfte. Då »Tord Bonde» ger överliggarbegreppet en vidare omfattning än den jag kommit fram till, ingår i hans indelning flera typfall. Den intages dock här, då anledningen till överliggarskapet därigenom får belysning. Följande sex huvudgrupper anses förefinnas, varav den sjätte innefattar fem underavdelningar:

- I. Stoiska överliggare eller toddymartyrer.
- II. Glada rumlare.
- III. Cyniska överliggare.
- IV. Kollegiegivare, studentfabrikanter och samlare.
- V. Feghets- och högfärdsöverliggare.
- VI. Småbestyrsöverliggare.
 1. Uteliggare, tidningssugare och kalenderbitare.
 2. Kaffekokare, stekpannesmörjare och piprensare.
 3. Planlösa läsare, konst- och offentlighetsöverliggare.
 4. Putsare, kvinnotjusare, hälsopedanter och omsättare.
 5. Hundöverliggare.

Efter denna inledning övergår jag, som icke kommer att beskriva något av de av »Tord Bonde» behandlade originalen, att ge några glimtar från några studentöverliggares liv i Uppsala. Låt mig börja med

JONAS BJURZON

Enligt Värmlands nations beslut skall Bjurzon anses vara född år 1810. Vid hans inskrivning i nationen hade kyrkböckerna i hans födelse- och hemortsförsamling nyligen brunnit upp, vilken händelse ansågs motivera nationsbeslutet. Emellertid lär senare forskningar ha kommit till det mera rimliga resultatet, att Bjurzon kommit till världen i Alsters församling år 1821, vilket även bättre överensstämmer med att han intogs i nationen år 1838.

Bjurzons gestalt, som var av medellängd, fick med åren en avsevärd embonpoint. Hans hy var blomstrande. På gamla dar blev han skallig. Han beskrives som en jovialisk man och hans ansikte präglades av välvilja men också av slughet. Han uppträdde alltid ganska prydligt klädd.

Bjurzon uppslukades av att ge kollegier och privatlektioner i botanik. De olika professorernas fordringar i tentamina tog han mycket noga reda på, men han nöjde sig icke härmed utan utforskade jämväl professorernas tentamensmetoder, lynnen och personliga egenheter m. m. Allt delgav han sina elever.

När någon av hans bekanta studenter var bortbjuden till middag eller av annan anledning blev hindrad att intaga en måltid på sitt »matlocus», skickade han bud på Bjurzon, som tacksamt intog den frånvarandes plats och gjorde heder åt anrättningarna. Då det så föll sig, kunde Bjurzon äta middag först på ett och så på ett annat matställe. Dessemellan svalt han ett par dagar. I nationalsfabetet vid en av värmlänningarnas »potatissexor» ingick följande vers:

»Bjurzon, blomsterrikets tolk,
sätt dig ned och ät som folk.»

Des innehåll synes syfta på Bjurzons glupande aptit vid sådana tillfällen.

Bjurzon var personlig vän med konung Carl XV, som under sin studenttid i Uppsala fäst sig vid Bjurzon och alltid vid senare besök i Uppsala frågade efter honom. En gång mötte Bjurzon på Norrbro i Stockholm kungen, som stannade och skakade hand med sin studentvän samt sade: »Se god dag Bjurzon! Det var fan vad du blivit fet!» Men Bjurzon

Bild 2. Jonas Bjurzon.
UUB:s samlingar.

blev ej svaret skyldig utan replikerade blixtsnabbt: »Ack, ja, Ers Maje-stät, jag skall väl bli något, jag också.» Kungen skrattade och inbjöd på stående fot Bjurzon till middag på slottet.

Med stor sparsamhet blev Bjurzon en förmögen man, som lämnade efter sig omkring 200 000 kronor. Här besannas den levnadsregeln, att ekonomiskt välstånd ej så mycket beror på stora inkomster som på små utgifter. Bjurzon ville aldrig låtsas om sin rikedom och klagade därför ända in i det sista över att »här har man gått och läst sig flintskallig och ändå inte förtjänat så mycket att man kunnat köpa sig en peruk.»

I sitt testamente, som torde ha upprättats av hans vän justitierådet K. Olivecrona, förordnade Bjurzon om bland annat följande legat:

Jonas Bjurzons Premii-Fond å 20 000 kronor.

Jonas Bjurzons Stipendii-Fond å 20 000 kronor.

Bidrag till Värmlands Nations i Upsala Byggnadsfond å 30 000 kronor.

Kongl. Universitetet för två frisängar 10 000 kronor.

Jonas Bjurzons understödsfond för lärda verks utgivande å 9 000 kronor.

Till kvarlåtenskapen hörde också en boksamling, omfattande 1 900 volymer, de flesta i botaniska och naturvetenskapliga ämnen.

Boksamlingen och återstoden av förmögenheten torde givits till Värmlands nation, som i närheten av sin nationsgrav rest en enkel minnesvård över sin år 1882 avlidne landsman och välgörare.

Samtidigt med Bjurzon vistades i Uppsala

PER OLOF CHRISTOFFER ZETTERLING

Han var född 1 nov. 1815 i Tuna församling, Kalmar län, Linköpings stift, av Anna Troilius, maka till kontraktsprosten P. Zetterling. Från Linköpings gymnasium inskrevs han i Östgöta nation höstterminen 1836. Sedan Zetterling avlagt teoretisk och praktisk teologisk examen »kvarstannade han, sysselsatt med filosofiska studier, vid Universitetet ända till sin död Dec. 1888», såsom det står antecknat i Östgöta nations matrikel.

Zetterling, som på 1880-talet bar långt vitt skägg, deltog även på ålderdomen livligt i de offentliga diskussionerna, vilka då rätt ofta förekommo i tidens brännande frågor. Han uppträdde som motståndare till Knut Wiksell och kände sig icke övertygad om malthusianismens välsignelser. Jämväl andra av detta decenniums reformsträvanden hade i Zetterling ingen beundrare. Han ansåg som polismästaren, friherre Edvard Raab, att det var nyttigast att »avancera baklänges». Zetterling fann sitt sista vilorum i nationsgraven.

Den teatraliska verksamheten fångade

JOHAN PETER LEKBERG

Denne, som var född värmlänning år 1844, skrev höstterminen 1871 in sig i Stockholms nation. Han hade nämligen på våren avlagt mogenhetsexamen vid Stockholms Lyceum, vilket då tjänade som studentfabrik eller vad man i våra dagar börjar tala om som gymnasium för vuxna. Lekberg började studera teologi men beslöt snart att läsa på graden med arabiska som huvudämne. En författare säger, att han under sina första

Bild 3. Ur spexet »Blodbadet på Sicilien». Johan Peter Lekberg, såsom storherstigen av Toscana, nr 2 fr. v. UUB:s samlingar.

studentår hunnit en avsevärd bit på väg i sina språkstudier, men att fattigdom och sjukdom hindrade honom att nå fram till examen. En annan källa uppger emellertid att hans kunskaper i arabiska skulle ha inskränkt sig till att han uppletat 100 olika uttryck på detta språk för arabens kelgris, kamelen.

Lekbergs långa röda skägg, ljusblå ögon, krokiga näsa och bleka hy samt hans kolugna temperament och fullkomliga brist på skådespelartalang gjorde honom självskrivnen till att spela huvudrollen i Ernst Meyers överdådigt roliga spex »Erik XIV». Lekberg förälskade sig så starkt i uppgiften att han egentligen icke blev något annat än den olycklige vasakonungen i spexets galghumoristiska belysning. Den gamle överliggaren, som för sin existens var beroende av nationen och välvilliga kamrater, blev föremål för gyckel och drift, men hans liv fick glädje och innehåll genom hans teatraliska verksamhet. För varje gång han spelade Erik XIV talade han om att han studerat in rollen med en helt och hållet ny och djupare uppfattning av dess innebörd. Den, som ville göra den gamle studenten glad, lät honom förstå, att rollen hade vuxit under

hans händer. Han kreerade även, såsom bild 3 visar, rollen Lorenzo eller storhertigen av Toscana i spexet »Rudolf» eller »Blodbadet på Sicilien» eller »Den förlorade diamanten» eller »Hat och kärlek». Vidare spelade han doktor Rank i »Ett dockhem» och förste auguren i »Roms brand» eller »Kejsar Nero och katakomberna».

Lekberg, som vistades i Uppsala till sin död år 1896, ligger begravd i Stockholms nations grav å Uppsala kyrkogård.

Liksom Diogenes i sin tunna
lever »Z» i sin hatt
både natt och dag och dag och natt

rimmades det om

KARL OSKAR TOR ZETTERBERG

Ölänning till börden inskrevs han 18-årig som student vid Uppsala universitet och Kalmar nation höstterminen 1870. Först tillhörde han filosofiska fakulteten, men i 1899 års studentkatalog uppges han studera både filosofi och juridik (J o F). Han torde ha vistats i Uppsala, tills han begrovs i nationsgraven år 1904.

För Zetterbergs egen del blev det icke någon examen, men såsom lektionsgivare hjälpte han mången student till examen utan att denne behövde prestera något större arbete. Den gamle studenten lade oförtrutet ämne efter ämne till sitt vetande icke för att själv ståta med examina utan för att klara andra från tentamensskär och examensklippor. Det uppges att han tillfrågades om lektioner i ett ämne, som han då icke läst in. »Kom igen om en månad, så ska du få lektioner», utlät sig Z. Sitt löfte infriade han, ty efter månadens slut hade han läst in ämnet »professorsmässigt». Varje ny elev visade han ett personligt intresse. Hans ögon strålade och med ett friskt och varmt välkommen hälsade han på sitt studentikosa och kamratliga sätt nykomlingen. Det var uppenbart, att han med liv och själ gick in för sin självtagna uppgift. Med betalningen var det ej så bråttom, utan den lämnades, då kollegietagaren fick tillfälle därtill. Ibland var Zetterberg dock pank och frågade då om eleven hade »Riksvapnet på sig». Det betydde att han ville ha en avbetalning eller ett förskott på 3 kronor. Då tentamen avlagts, var Z. angelägen att få reda på om professorn givit några frågor, som Z. ej lärt ut, samt de som rätta ansedda svaren på dessa. Allt detta antecknade han i den flottiga fråge- och svarsboken, som han bar vid sitt hjärta.

Bild 4. Kollegiegivaren Karl Oskar Tor Zetterberg. Ur Lekanderska samlingen, UUB.

Mot slutet av sin levnad meddelade »Z» sin undervisning till tonerna av »Sköna Helena» eller »Tiggarestudenten» vid ett litet bord på »Rullan» med den bruna hatten på huvudet», en cigarrstump i mungipan och böckerna under bordet.

I tidningen Qvasten för 5 nov. 1904 återfinnes följande minnesvers.

GAMLE Z.

I sinnevärlden dunkelt synes allt.
Man intet vet, ej ens det man tenterat.
Den skönsta iskristall för solen smalt.
Det hela är så skarpt determinerat.

Jag såg hur skara efter skara kom
och tog examen — fast de intet visste,
och när de segerglada vände om
Jag vid stationen jämt stod kvar, den siste.

Till skilda värv i livet ut man drog
och lärde sig allt mer med jaget pruta.
En märklig man var mången, när han dog
— men visste intet om det absoluta.

Vid Fyris gick jag kvar. I bland jag smet
För ingen, ej ens för Gud jag tog av hatten.
Men mycket visste jag, som ingen vet.
Nu studerar jag ovan stjärnenatten.

De fyra studentoriginal, som nu följa, voro alla studerande av Västgöta nation i Uppsala och ha alla av sina nationskamrater följts till den sista vilan i nationsgraven. Den äldste av dem var

OLOF FREDRIK ANDERSÓHN

Han föddes i Vänersborg 13 okt. 1810 och inskrevs från Skara gymnasium i Västgöta nation 16 okt. 1832. Andersóhn undergick fullständig studentexamen 11 dec. 1832 samt avlade under år 1833 den s. k. »dimmen», eller teoretisk teologisk examen. Därefter blev det icke några mera tentamina, men Andersóhn ansågs på 1870-talet läsa på graden med matematik som huvudämne.

Andersóhn beskrives som en lång, spenslig och mager, rätt torftigt

klädd och oftast surmulen figur. För hembygden och nationen hade han emellertid ett större intresse än han kanske ville låta påskina. Ett bevis härför är, att han 1853—1854 fungerade som andre kurator. På nationslokalen vistades han mycket. Då han kritiserade de yngre landsmännen samt lade beslag på tidningarna genom att sätta sig på dem, var han icke så väl tåld. Hans grälsjuka gick även ut över de professorer, vilkas föreläsningar han besökte.

Under yngre år företog Andersóhn resor i Tyskland. Han lärde då beundra detta land och dess språk. Den gamle studenten arbetade träget med att översätta den tyske skalden von Platens vers till svenska. Hans poetiska intressen föranledde honom jämväl att ta bort — som han uttryckte sig — de värsta fadäserna i Tegnér's berömda »Frithiofs saga», varav här intages följande exempel.

Tegnér

Där växte uti Hildings gård
två plantor under fostrarns vård.
Ej Norden förr sett två så sköna.
De växte härligt i det gröna.

Andersóhn

I Hildings gård i höga Nord
mottogs till vård vid Sognefjord
ett telningspar så skönt att skåda
att Nore ydtes därom råda.

Dessa omskrifningar hade Andersóhn med sig och läste för professor Per Hedenii döttrar, som han gav lektioner i metrik. Undervisningen lär inte ha saknat sina poänger, vilket kom fram, då en av syst-rarna med stor skicklighet vid skanderandet av en strof noggrant här-made sin lärare. Som erkännande yttrade då Andersóhn belåtet: »Nå, det låter höra sig, för Dig går det ganska bra.» I Hedenii och andras hem åtnjöt den gamle studenten stor gästfrihet. Som tidigare nämnts, roade dispyter honom mycket. Fru Hedenius brukade vid inbjudan säga ungefär så här: »Välkommen hem, herr Andersóhn, så ska vi inte gråla!» Hon fick då till svar: »Ska vi inte gråla, vad ska vi då ha för roligt?» Vanligen var Andersóhn på julaftonen bjuden till professorshemmet, men kunde icke låta bli att sjunga ut huru underlägsna bordets håvor voro de tyska. I julklappskorgen brukade han smuggla ner några rysliga

tyska grammatikor eller kalendrar till sina elever, som hade svårt att visa sin tacksamhet för gåvorna.

Andersóhn, som utvecklade sig till en tidningsläsare och kalenderbitare, höll mycket starkt på ordning och symmetri. På resa till Italien, vilken hans broder, handlanden i Vänersborg, bjudit honom på för att pigga upp hans studielust, vände resenären i Schweiz. Då Andersóhn tillfrågades varför han avbröt resan, utbrast han: »Det var Alpernas fel. Där stod den ena alptoppen här och den andra där. Kan man kalla sånt för ordning?» En gång blev han så upprörd över den osymmetriska anordningen av fönsterna i en pågående nybyggnad, att han under byggmästarens frånvaro övertog kommandot över arbetarna. Dessa, som trodde, att Andersóhn hade byggmästarens uppdrag, fingo riva ned och bygga upp efter hans anvisningar under en hel förmiddag. Till detta sammanhang hör också anekdoten om hans arbete under den dag han förestod sin broders affär. Driven av sitt sjukliga ordningssinne tog sig Andersóhn för att ordna varorna efter specifika vikten med de tyngsta högst upp.

Landshövding Hugo Hamilton berättar i sina minnen att Andersóhn alltemellanåt besökte hans far, ståthållaren på Uppsala slott landshövdingen greve Adolf Hamilton, för att göra honom förebråelser. En gång fördes en mycket högtidlig dispyt med anledning av att Andersóhn påstod, att studenterna hade hävd på att i landshövdingens trädgård få äta så mycket krusbär de ville mot erläggande av 25 öre till trädgårdsmästaren.

Andersóhn hade aldrig så mycket pengar att han kunde betala hyran för sin bostad i Skytteanum. När den skytteanske professorn Svedelius slutligen tyckte, att Andersóhn borde börja göra rätt för sig, ilsknade Andersóhn till och skrek: »Jaså, Du börjar bli oförsämd. Jag har bott längre här än Du, och jag vill se vem av oss, som kommer först ur huset!» Det blev Svedelius, som dog först, men samma år, 1888, blåstes jämväl Andersóhns livslåga ut.

En mera ingående minnesteckning ägnas min vän

AXEL HERMAN KRISTOFFER BAUMBACH

Herman Baumbach var född i Tengene församling, Skaraborgs län, troligen 1 maj 1857, men födelsedagen har i kyrkböckerna angivits till 30 april. Den 1 maj var då en festens dag. Hans mor lär ha fått för sig att sonens födelse på en sådan dag, kunde medföra att han blev en slar-

Bild 5. Herman Baumbach promenerar S:t Persgatan fram. Foto Ivar Laurén 1924.

ver. För att avvärja detta lät hon anteckna, att sonens födelse ägt rum 30 april. Baumbach härstammade från den ur Sachsen-Gotha utflyttade Johan Baumbach och Stina Skarberg. I Warholms »Skara Stifts herdaminne» anges stamfadern vara skräddare, men enligt uppgift har Herman Baumbach utrönt, att Johan varit officer och att släkten i Tyskland hade ett »von» framför efternamnet. Mogenhetsexamen avlade Baumbach i Vänersborg 6 juni 1876 med betygssumman 17¹ och huvudbetyget godkänd.

15 sept. 1876 inskrevs Herman som student vid universitetet i Uppsala och den 18 i samma månad blev han medlem i Västgöta landskapsförening, som Västgöta nation kallas i den matrikel, vari Baumbach förekommer. Han var såsom student närvarande i nationen höstterminen 1876—vårterminen 1931 samt oppflyttades till junior 5 maj 1877 och valdes till senior höstterminen 1919. Höstterminen 1918, sålunda efter 84 terminer, avlade han filosofie kandidatexamen i ämnena latin, tyska och

Bild 6. Baumbach trivdes sannolikt bäst i sina slitna, gamla kläder. Foto Ivar Laurén 1924.

engelska. Då fick Herman en bukett blommor från »tre studentskor, som aldrig tog examen», samt telegram från nationens inspektör professor Rudolf Kjellén, som hyllade med en variation av en sats i Gluntarna: »Det var ingen dålig examen han tog till slut.»

Sina studier i Uppsala började Herman med att gå på professor Frans Wilhelm Häggströms föreläsningar i latin. Det uppges, att professorn, då han efter några år alltså återfann Herman på föreläsningarna, velat ge honom en påstötning om att tentera genom att säga: »Jaså, kandidaten är fortfarande kvar på mina föreläsningar.» Detta passade ej Baumbach, som höll hårt på sin frihet och värdighet som akademisk medborgare. Han övergick till professor Einar Ansgarius Löfstedts föreläsningar i grekiska. Baumbachs yttrande: »Löfstedt dog för mej» tyder på att han ämnat tentera för denne. För övrigt dog de flesta professorer för honom, t. o. m. Hammer. Av Herman Baumbachs å universitets-

biblioteket i Uppsala deponerade studieanteckningar äro de äldsta från ht. 1886 och avse professor C. R. Nybloms uppfriskande och levande föreläsningar angående: »Läran om poesien och konsten.» Vt. 1887 behandla anteckningarna Nybloms föreläsningar i »Konsthistoria». Från vt. 1891 till ht. 1903 bevistar Baumbach docenten i nordiska språk, Johan Valfrid Lindgrens, professor Ad. Noreens, professor Axel Erdmanns och docenten i tyska språket Per Adolf Langes föreläsningar över respektive danska och norska språken, nysvenska, engelska och tyska språken samt tyska språkets syntax (Lange). Erdmann lär en gång till deltagarna i ett engelskt seminarium ha sagt: »Ni skall kunna engelska som Baumbach.» Man berättar, att Erdmann en gång bjöd ut Baumbach på en sexa på restaurant Rullan. De båda herrarna förde under samvaron ett lärt samtal, efter vilket Erdmann lär ha yttrat: »Nu har du ditt laudatur!» Men Baumbach påstås då ha blivit förargad och utropat: »Vet hut!» Något direkt belägg för att episoden förekommit, har jag ej fått, men den rimmar bra med vad Baumbach bevisligen sagt före tentamen för professor Persson, nämligen att denne ej skulle tro att Baumbach ville slarva sig igenom en tentamen. Från sedermera professorn i tyska språket Hj. Psilanders föreläsningar och övningar ht. 1903 samt vt. 1904 och 1905 i holländska återfinnas anteckningar av Baumbachs hand. Slutligen innehåller depositionen av andra studerande gjorda kompendier i professor Bertil Hammers föreläsningar i »Psykologi och Pedagogik» från vt. 1916 och vt. 1918. Kompendierna visa, att Baumbach, efter det han avlagt filosofie kandidatexamen, förberedde sig på att ta filosofie magisterexamen. Det låg alltså en realitet bakom det yttrande, som Baumbach någon gång under 1920-talet fällde till mig av ungefär följande innehåll: »Kanske jag skulle börja läsa pedagogik, så är jag måhända kollega om några år.» Men Baumbach läste den schweiziske pedagogen Pestalozzis verk i flera editioner och jämförde dem inbördes. Med en sådan metod hann han ej bli färdig med ett prov, som en ung och flitig student klarar på en månad.

Försommaren 1893 reste Baumbach per båt till London. Där säges han ha gått omkring med en hållning som om han rådde om hela världsstaden. År 1897 for han i studiesyfte till Göttingen. Enligt en tillgänglig räkenskapsbok av Baumbachs hand synes resan ha anträtts 24 juni och avslutats 4 okt. Kostnaden för hela utflykten med 4 dagars uppehåll i Stockholm har i räkenskaperna upptagits till kronor 316:72. År 1909 reste Herman till Stockholm för att titta på storstrejken. Antagligen var detta hans sista utflykt från Uppsalas hank och stör.

Baumbach avlade sin första tentamen 23 maj 1910 i engelska för sedermera professorn K. F. Sundén och fick tyska inskrivet första gången 17 april 1911 av prof. Psilander. Sundén förnyade sitt laudatur två gånger och Psilander en gång innan Baumbach avlade sin filosofie kandidat.

Psilander hade i slutet av ht. 1918 överenskommit med professor Per Persson om tid för Baumbachs tentamen i latin, men Baumbach vägrade under motivering att han måste repetera och sa: »Persson ska ej tro att jag vill slarva mig igenom.» Psilander replikerade: »Ingenting hindrar, att du repeterar, men gå ändå och hälsa på Persson, han blir glad att träffa dig. Tentamensboken kan du ju ta med dig även fast det inte blir någon tentamen nu.» Baumbach infann sig på utsatt tid hos Persson och efter ett par timmar syntes Baumbach utanför Perssons bostad hållande tentamensboken innanför överrocken. Till en bekant sade han belåtet: »Där har jag nu tentamensboken med laudatur.» Persson hade tagit fram den ena latinska författaren efter den andra och undrat huru det eller det svåra stället skulle översättas. »Naturligtvis så», sa Baumbach och blev allt ivrigare och mera intresserad. Då betyget skrevs in, lär Persson ha yttrat: »Varför gjorde du inte det här för 30 år sedan?»

Strax efter sin examen berättade Baumbach för Ragnar Ljunggren, nationens förste kurator, om sina tentamina bl. a. följande: »När jag kom upp te Persson, så sa han: vi är visst lika gamla, du och jag. — Nä, visst inte, sa jag, du är två måna' äldre. Och sen tog Persson fram Sallustius och ville att jag skulle översätta om Jugurta. — Det vet jag aldrig om ja kan, sa jag, för det är tjugo år sen ja läste det. — Försök du, sa Persson, jag ska hjälpa dej. — Och jag översatte och det gick bra. Det var la ett par glöser jag inte kunde, men då fyllde han i. Sen slog han igen boka och så sa han: Ja, har du inte läst dä på tjugo år, så va dä bra läst.»

Denna gång skrev professor Erik Björkman in Baumbachs laudatur i engelska och Psilander förnyade sitt tidigare givna högsta betyg. Baumbach hade förut vid promenader tillsammans med Psilander satt en del obesvarade kuggfrågor på honom, som därför icke ansåg sig behöva examinera sin egen tentator. Engelska var Baumbachs särskilda älsklingsämne. Han hade bl. a. till specialitet engelska sporttermer och deras användning i överförd bemärkelse främst i parlamentet. Då sporten spelar så stor roll i engelsk uppfostran, saknade icke detta kuriösa studium sitt kulturvetenskapliga värde.

På 1880-talet ansågs det bland samma tiders kvinnliga ungdom att tre västgötar — av vilka Herman och sedermera filosofie doktorn Hjalmar

Wallgren här må nämnas — voro bland de stiligaste och snobbigaste studenter, som rörde sig på Uppsala gator. Att Hermans apanage från hemmet räckte till för en hel del extravaganser, framgår av att vid arvs-skiftet år 1892 efter modern 15,000 kr. drogs av för vad Herman fått ut under de 15 åren i Uppsala. Under denna tidrymd lär ett rum per termin icke ha kostat mera än 50—75 kronor och tre mål mat på utmärkta matställen icke mer än 30 kronor i månaden. För åtta månaders vistelse i Uppsala av ett år uppgingo sålunda kostnaderna för rum, mat och »städ» knappast till 450 kronor. Herman hade därför omkring 550 kronor om året till kläder, nöjen m. m. Trots detta avdrag av förtida arv torde Herman vid detta arvs-kifte liksom vid skiftet år 1894 efter fadern ha erhållit ett för dåtida förhållanden avsevärt arv. Vid system Emmas bortgång år 1922 tillfördes Herman ytterligare medel. På 1900-talet lär Baumbach knappast ha besökt sin hembygd, som han dock gärna talade om. Han, som av någon anledning började föra en alltmera enstörig samt försiktig, ja nästan pauver livsföring, förvaltade så noga sitt pund, att han vid sin död — den 7 maj 1931 — efterlämnade en förmögenhet å 48 311 kr. 55 öre.

Undertecknad lärde känna Baumbach ht. 1914 och kom honom något närmare från vt. 1919. Vi hade ofta samma väg, då vi båda bodde i östra delen av staden. Oftast var Baumbach klädd i gamla, slitna kläder och verkade ganska ovårdad. På Uppsala gator sågs Baumbach hasa sig fram i stora galoscher med grönskande mörk rock och svart cub. Käppen, som han aldrig satte i marken, höll han ofta i högsta hugg för att hindra en annan, betydligt yngre västgötsk överliggare Gustaf Wallenius — som dock så småningom tog ämbetsexamen och blev läroverksadjunkt — att fotografera honom. Här må antecknas att Baumbach vid samtal med en numera känd pedagog om att Baumbach väl kunde börja att licentiera givit uttryck åt att examina måste gå i rätt ordning. Först borde man således ta filosofie ämbetsexamen. »Men tar jag en examen till, så sätter den där Wallenius in mitt porträtt i tidningen igen», sa Baumbach i fullt raseri över Wallenius tilltag att skicka in Hermans fotografi till Dagens Nyheter efter den förnämliga filosofie kandidatexamen.

Från annat håll har jag inhämtat, att Baumbachs vän Wallgren, sedan han år 1900 blivit ombudsman i Sveriges Bageriidkares förening i Stockholm, brukade besöka Herman åtminstone en gång varje termin. Aftonen tillbragtes på restaurant Rullan. Baumbach var klädd i jackett och rutiga grå byxor av egendomlig typ, smala vid knäna och mycket vida nedtill, samt fladdrande halsduk. Under den gemytliga supén höjde han då och

då sitt glas mot vännen ropande: »Skålamentum.» En gång var Herman hemma hos sagesmannen, som fått en sändning gråpäron. Baumbach åt alldeles förskräckligt. När han gick fick han med sig en påse päron. Han kunde ju äta upp dem dagen därpå, men Baumbach utlät sig då: »Jag äter nog upp dem, när jag kommer hem. Det är inget fel på min gamla städerska, men hon bör icke utsättas för onödiga frestelser.» Enligt samma meddelare hade Wallgren den uppfattningen, att Baumbach var en strängt redbar karaktär, men han var »valutatagare». Hade han betalat sitt kvällsté på Dubois' kafé, ansåg han sig ha rätt att suga av tébladen som avslutning på supén. Emellertid lära téblad innehålla garvsyra och man kan tänka sig, att Baumbach av någon anledning hade behov av denna medicin. Hans inställning att ta ut mesta möjliga valuta framgår dock därav att hans aptit vid allmänna smörgåsbordet eller självserveringen medförde att han blev avisad från det ena matstället efter det andra.

En av Baumbachs äldsta vänner är professor Hj. Psilander. I hans hem åtnjöt Baumbach gästfrihet bland annat på julaftnarna under sina sista 15 år. Professor Psilander har haft älskvärdheten att härom och om sin bekantskap med Baumbach lämna följande glimtar.

Psilander hade alltid det intrycket, att Baumbach var en mycket redbar man, ytterst mån om att vara korrekt i sina utsagor. Egentligen var Baumbach också en välvillig och hjärtegod man. Psilander känner ett fall, då Baumbach skänkte en mångfrestande landsman (»Natte» Flygare) ett för hans villkor avsevärt belopp för att hjälpa honom hem från England. »En så oegennyttig kamrat hjälper jag gärna», sade Baumbach. Det enda han ogillade, var att kamratens vädjan om hjälp hade formen av en direkt begäran. Detta var »ej värdigt en akademiker».

Vid besök hos familjen Psilander på julen var Baumbach ovanligt soignerad, klippt och manikurerad, kanske mer road av att konversera än att tänka på sitt materiella välbefinnande.

Då Psilander skildes från Baumbach, blev det en artig hälsning till professorskan. Ibland hälsade han även till Psilanders son, Sven, läroverkseleven, tidigare av Baumbach skjutsad i barnvagn, en scen som skalden Olle Thunman åsett och velat föreviga om han haft en kamera till hands.

Troligen 1913, då professor Axel Erdmann fyllde 70 år, hade hans lärjungar ägnat honom ett album med deras porträtt. Efter någon tvekan överlämnade också Baumbach ett av sig — det enda han hade. Detta, ett ungdomsporträtt, hade han sparat med tanke på sin blivande fästmö.

Den 30 jan. 1924 skriver Baumbach i ett brev bl. a. »Julaftonen var jag bjuden på supé hos Professor Psilander kl. 6 e. m. (den tidiga timman för att få någorlunda i tid omkull sonen Sven, som nu är 5 år gammal). Men jag kom i alla fall ej hem förrän bortåt kl. 1 f. m., skulle jag tro. Jag råkade ut för missödet att gå upp i orätt ingång. Detta renderade mig 3 extra trappor. Då jag talade om detta för Psilander, skrattade han och sade, att det hade han sjelf råkat ut för samma öde flera gånger. Alldeles mörkt utanför och dålig trappupplysning...» I brev av 8 april 1925 heter det: »Som Du väl sett, ha vi nu fått vår Sten Sture placerad; jag tror på en mycket lämplig plats. Jag har visserligen icke varit uppe till honom, men jag har i sällskap med Doktor Wallgren rest ut till Grindstugan och ifrån Polacksbacken betraktat honom. På invigningen var jag ej, af helsoskäl, utan lät mig representeras af Hertigen af Västergötland och alla de små prinsessorna. Valborgsmässoaftonen (min födelsedag eller dagen förut, hvilketdera kan jag ej få veta, för så vidt Du ej vill fråga syster Thilda) komma åter de granna gasblossen att lysa från statyn, kastande sitt sken långt, långt utåt Upplandslätterna. Jag gjorde härom dagen förnyad bekantskap med Nathan Söderblom här på Nationen. Han presenterade mig för den store engelske lärde, Sir Thomas Arnold, hvilken är här och håller på inbjudan s. k. Olaus Petri föreläsningar.»

Studentoriginalet Herman Baumbach, som var känd av 55 studentgenerationer, hade sitt andra hem på Västgöta nation. Dit hade han behov att gå varje förmiddag. Ibland såg man honom på nationslokalen även på eftermiddagarna. Under sina sista år läste han Nordisk Familjebok från pärm till pärm.

Vid ett tillfälle försökte Baumbachs jämnåriga landsman, med. lic. Johan Henriksson att få Baumbach som borgensman på ett lån. För att göra denne vänligt stämd, bjöd Henriksson ut Baumbach först på middag å gamla Gästis och så fortsatte de båda med supé på Flustret. Först här vågade sig Henriksson fram med sitt egentliga ärende, men Baumbach vägrade bestämt att teckna borgen. Trots starka övertalningsförsök förblev Baumbach ståndaktig. Förargad häröver ställde medicinar- en slutligen diagnosen: »Du är en dålig människa Baumbach, snål är du och illa går du klädd — du dör snart Baumbach.»

Det förefaller sannolikt, att Baumbachs grundlighet, hans ekonomiska oberoende, kanske också hans försiktighet och bristande självförtroende varit orsaken till att han aldrig i egentlig mening använde sina dokumenterat mycket gedigna kunskaper i förvärsarbetet. De enda tillfällen,

Bild 7. Ungdomsporträtt av Baumbach. UUB:s samlingar.

då Baumbach slog mynt av sin lärdom, berättas ha varit, då han för en uppgift om något ovanligt sportord erbjöds ersättning samt begärde en 5-öring. Mer tog han aldrig emot. Personligen blev Baumbach för den, som vann hans förtroende, en god och underhållande berättare samt en hjälpsam, redbar och trofast vän, som ej saknade en humoristisk syn på sin omgivning. På grund av sitt enstöringsliv under 1900-talet var han dock, åtminstone när det gällde en yngre student, icke särskilt hågad att diskutera och utbyta åsikter. Härmed är dock ej sagt, att han icke ibland sökte och följde råd av sina vänner.

Sist i raden av studentöverliggarna presenteras

GUSTAF ADOLF FRÖMAN

Han var född 14 febr. 1845 i Fröjereds församling, Skaraborgs län. Efter att ha åtnjutit undervisning i Skara och de två sista åren i Jönköpings

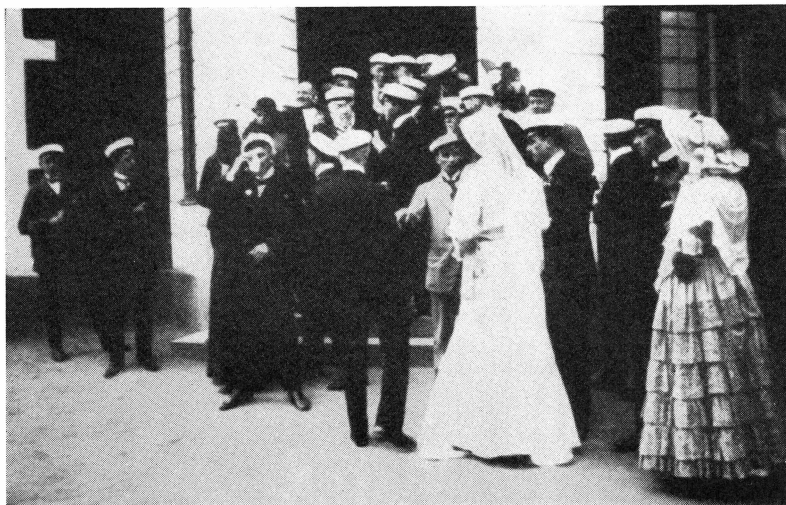

Bild 8. Förberedelse till Västgöta nations karneval 1915, den sista i Uppsala. Gustaf Adolf Fröman synes omedelbart t. v. om den vitklädda »damens» huvud. I mitten synes inspektör domprost Lundström och längst t. v. artikelförfattaren.

högre elementarläroverk, där han 7 juni 1875 avlade mogenhetsexamen, inskrevs Fröman 24 jan. 1876 i Västgöta landskapsförening. Han uppflyttades 30 nov. 1876 till junior samt valdes 1 okt. 1898 till senior och 29 april 1919 till hedersledamot. Hans levnad ändades 22 juli 1920. Några dagar därefter följdes han till den sista vilan i nationsgraven av det fåtal västgötastuder, som under sommaren vistades i Uppsala, bland andra hans gamle trätobroder Baumbach, klädd i en av nationen tillhandahållen studentmössa, och undertecknad.

Fröman trivdes väl bland ungdomarna på nationen och försummade sällan 1 maj-festligheterna där. Hans gestalt var undersätsig och något torpedliknande. Ett ljust och glatt lynne ägde han, och han gick mycket prydligt klädd. Som kollegie- och lektionsgivare fann han sin utkomst. Privatläraren Fröman lär ha undervisat i föregångaren till Uppsala Enskilda Läroverk och Privatskolan (»Skrapan»), den s. k. Schramska skolan. Mången skolyngling har under privatlektioner för Fröman fått sina kunskaper förbättrade. Hans huvudämne var botanik, men även i andra naturvetenskapliga ämnen gav han lektioner. I nationens trädgård såg Fröman till att det alltid fanns en myckenhet av blommor. Hans känsla för

nationen tog sig även det uttrycket, att han 1910 donerade 1 000 kronor till nationens understödsfond. I sitt testamente ihågkom han nationen med en stipendiefond å så stort belopp, att ur denna årligen kunnat utdelas tre stipendier vart och ett å 200 kronor. Även Uppsala högre allmänna läroverk, från vilket han hämtade många av sina elever, erhöll en avsevärd donation.

Ehuru de ovan beskrivna studentöverliggarna vistats i Uppsala huvuddelen av sitt liv och i studentstaden utgjort ett uppmärksammat inslag, verkar det som om de aldrig känt sig riktigt hemma här. Deras längtan stod till hembygden, men med denna ha de under årens lopp alltmera tappat kontakten. På nationslokalerna fick de tala om huru det var i hembygden under de år, då de på ferierna eller eljest besökte sitt hemortslandskap. Nationen blev därför studentöverliggarens slutliga hem.